

GORGONIO RENTERIA IDAZLE

Igone Etxebarria

Elantxobe herri txikia da, itsaso gainean aldarrean etxeak eskegita dituela. Ha eta guzti be, gaur agerian geratuko danez, herritar ospetsu-entzutetsuak izan ditu. Euskereari lotutakoak, eta lehengo mendekoak bakarrik kontuan hartuta, gaur hiru gogoratu ditugu. Ibilbideari eta osterako itxitako eraginari erreparatuta, oso ezbardinak danak.

Nik berbagai daukadana, Gorgonio Renteria, kasualidadez etorri jatan esku artera. Haren alaba Julek han-hor-hemen arakatu eta lan handia egin eban aitaren idatzi gehien-gehienak batzen. Derioko Udako Ikastaroko ikasle izan zan, familiako beste kide batzuen moduan, eta hango hartu-emonak tarteko, Labayru Ikastegiaren esku itxi eban materiala argitalpena egiteko.

Nik lanari heldu neutsanean, halangoetan sarritan gertatzen danez, hasierako ustea, lanari eta testuei hasi aurretik hartutako traza, txiki geratu zan behin sartzen eta barruratzen hasi orduan. Alde bitatik, txiki geratu be: pertsonaren izaera, irudiaren ikuspegitik alde batetik, eta testuen alderditik bestetik.

Nik irakurri, entzun eta hortik eta hemendik hartu ahal izan dodazan testigantzetatik, gizon dotore, jantzi, atsegin, jendarterako aparteko dohaia eukana zan. Haren alabarik gazteenak, Amaiak, bizirik dagoan bakarrak, harro esaten eustan bere aitaren moduan txapela janzten ebanik besterik ez egoala inguru guztian be.

Lan hau egiteko ezagutu neban Garbiñe Natxitube, Gorgonioren ilobea, eta harek be beste horrenbeste gogoratzen eban, gizon dotore, apartekoa.

Eta halan izango zan, Kirikiñok be antzeko deskribapena emoten dau eta:

Esatera ninoian beragaz behin hitz egitea dala nahikoa bera maite izateko, hain da gizon lagun artekoa, argia eta prestua, baina esan behar dot, nahikoa dela bera ikustea horretarako.

Gorgonio Sabino Aranaren garaikidea ezeze, haren ideologiaren zabal-tzaile sutua be izan zan, bete-beteen harrapau eban haren pentsakera eta ideologia zabaltzeko garaiak. Galo Ibiñagabeitia, Andimaren aita, eta biok ibiltzen ei ziran, Gorgoniok hitzaldia egin eta Galok abestu. Galo, ostera, gazterik

hil zan. *A mí vasco* Ramon Goikoetxea Orkieta *Iber*-en liburuaren propaganda egitearren kartzelan sartu eben, lehenengo elantxobetarra abertzale izatearren atxilotu ebena. Handik urten eta, osasun arazoak gainditu ezinik laster hil ei zan.

Gorgonioren bizitzara etorrira, 1868ko irailaren 9an jaio zan Elantxoben. Lehenengo ikasketak herrian eginda, Nautika ikasi eta 1900. urtean Merkataritza Ontzietako lehen mailako kapitain titulu ofiziala atera eban Ferrolen. Birritan ezkondu zan, Julia Aurrekoetxeagaz lehenengo, horregaz hiru seme-alaba eduki ebazan. Julia hil eta Haren ahizteagaz ezkondu zan gero. Guztira 9 seme-alaba eduki ebazan.

* * *

Haren bizitzan bi zati bereiziko ditugu. 23 urteko zala Filipinetara joan zan, Manuel Intxaustiren ontzioletan kapitain kargua hartuta. Han egin zituen dozena bat urte eta izen ezin hobea hartu eban, gizon artez baina zintzoarena. 1898an, hispaniar-amerikarren arteko gerran, Manilako Hong-Kong bankako deposituak bere ontzian hartuta ibili zan harik eta istiluak amaitu arte. Geroago, Estatu Batuetako Administrazioak Gorgonio ontziburu izendatu eban filipinar ugartearen mapa hidrografikoa egiteko. Zeregin hori zala-eta William Howard Taft Gobernadorearen lagun handia egin zan, geroago Estatu Batuetako presidente izango zanarena.

Haren bizitzako bigarren alderdia jeltzale moduan bete ebazan kargu eta ardurak osatzen dabena dira. Sabino Aranaren garaikidea zala, hasiera-hasiaririk, 1916 eta 1921 bitartean, Eusko Alderdi Jeltzalearen barruan ardurak bete ebazan BBB eta EBBren barruan, Bizkaiko aldun izan zan Gernikako barrutitik. *Euzkadi* egunkariko kronikak ikusita, Elantxobeko batzokia zabaldu zanean gora handikoa izan ei zan, 1919ko ekainaren 9an, Sotaren atoi-ontziak bozina jotzen hurreratu zirala.

Ekitaldi horretako moduan, beste askotan be Gorgonio Renteria hizlaria oso estimatua zan jeltzaleen ekitaldietan. Berak berba egin, Galok abestu, ohikoa izaten zan, antza. Propaganda-gizon lez behar handia egin eban. Eta, haren garaian beste askok egin eben moduan, aldizkarietan behin eta barriro agertu eban bere burua, ezizenen azpian beti be: *Errebido, Perularra, E'tar G.*

Gaurko saiorako idazle izatea aukeratu dogu gaitzat, beste jarduera batzuen artean horretan be ibili zan ezkerero. Libururik argitaratu ezik normalean inor ez da idazletzat aitatzen, beste era bateko lan solteak gehien eginda be. *Sutondoan* izeneko liburu sorta honetan bertan Jean Hiriart-Urruti, Karmelo Etxenagusia, Sorne Unzueta eta besteren bat edo beste idazleen errepertorio-ra ekarri izan ditugu, han-hor-hemen argitaratutako idazlan laburrak batuta liburu baten egile bihurtu eta gero.

Gorgonioren kasura itzulita, aldizkari askotan parte hartu eban. Gehien-gehien *Euzkadi*, *Ekin* eta *Euskalzalzen* argitaratu eban, baina beste batzuetan be ez gitxi: *Baserritarra*, *Bizkaitarra*, *Eguna*, *Euskalduna*, *Euzko Deya*, *Euzko Enda*, *Ibaizabal*, *La Baskonia*, *La Patria*, *Nación Vasca*. *Izartu euskaldunak!* *Elantxobetar baten olerkiak* eta *artikuluak* izena emon deutsagun liburuan batu ditugu harek idatzitako guztiak, ustez behintzat.

Idazlanei jagokenez bertso eta prosazko lanak ditu. Kopuruari erreparatuta bertsozkoak gehiago dira, baina orritan prosazkoak erdia baino gehiago osatzen dabe. Bertsoak sorkuntzazkoak dira, lirikotasun eta sentimendu adierazpen handienekoak. Baten bat abestekoa da, eta beharbada beste batzuk be kantatzeko pentsatuta dagoz. Prosazkoak sorkuntza edo fikzinoa baino gehiago artikuluak dira, mezu ideologikoa zalbaltzekoak, gehienetan euskera erabiltzearen alde eta euskaltasuna harrotasunez bizitzearen aldeko mezuak zabalduz.

Elantxobetarra izatea ageri-agerian dago testu guztietan, eta kostaldekoa ezeze itsasgizona izanda, itsasoak leku handia hartzen dau normala danez. Herria eta euskaltasuna bizi-bizirik dagoz bere idatzietan, jeltzaleen ideologiari jagokon moduan kristautasunari lotuta, Begoñako Ama Birjinarenganako debzinoaren bitartez, kasurako.

Bertsoetan bere garaiko beste bertsozile batzuen idazlanetan aurkitzen doguzan gaiak irakurriko ditugu. Abertzaleen sinboloak: non dagoz gure arbasoak eta gure aurrekoen ohitura onak. Hareek barrero baletoz, sinistu be ez leukie egingo euren Herria lege zaharrak galduta eta euskerea aldentuta dagoela.

Haretza, zuhaitz donea, paradisukoa eta kondairaren erakusgarri be aitzten da behin baino gehiagotan. Amaren irudia maitagarri eta maitatua da. Ama Birjina, Begoñako Ama batez be, amatasun-maitasunik handienaren adierazgarri eta herriagazko lokarri hautsiezina da. Aurrekoakaz lotuta, etxetik urrun dagoanean Herria, ama eta Elantxobe bera be maiteago agertzen ditu, herri-minez edo.

Aberriaren alde bizitza emoteraino egiteko deia, baten bat bidean galdu ezkerro barriak etorriko direla esanez. Abertzaleak aberriaren alde egiteko deia, albora begitu edo atzean geratu barik. Dantzarako bertsoak be badaukaz, gazteek euskerazko kantuak jakin ez eta beste era batekoak abestu eta dantzatzeko joerea ikusita, eta horrek ardura emonda.

* * *

Hitz lauukoetan aurretik esandako gaiak ikusiko ditugu barrero be. Haste liburuari izentzat ipini deutsagun artikuluarena: «Izartu euskaldunak» horretan hizlari ikusten dogu, jendeari deika aberriaren alde asaben negarrak entzunda.

Bilboko eta Bizkaiko barri laburrak emoten ditu artikuluetakoz batzuetan, politikariak eta hedabideak gai hartuta askotan. Madrileko agintarien esanak ahoan hartuta, eta egunkarietako barriak zelan emoten diran ironia handiz darabil.

Euskaldunak jopuak gara Gorgonioren esanetan. Beste inork gure izaera, gure nortasuna eta gure hizkuntza zapaldu eta baztertzen ditu; baina euskaldunok errukarriak gara, bestalde, gure hizkuntza alde batera itxi eta erderara jotzen dogunean, baita gure burua barregarri itxita be.

Euskalduntasuna harrotasunez defenditzeko deia eta eskaria egiten dau. Neska moderno-itxurakoak erderaz egin ezinik, edo euskaldunak merkatarien aurrean, hareei dirua emoteko dala jakinda, lotsatuta ikusteagaitik hasarratu egiten da.

Azalpenok emoteko gertaerak hartzen ditu oinarritzat batzuetan, benetako pasadizoak jarrita adibidetzat. Esaera zaharrak be behin baino gehiagotan dakarzar harira gero azalduko dauanaren mezua laburtzeko.

Gorgonioren idatzietan mezua argi eta artez adierazita dago, genioa ageri dau. Gidari, maisu, aintzindari irudia indartsu erakusten dau, umorez be bai batzuetan, ironia eta hasarrea baztertu barik.

* * *

Hasieran esan dot Jule Renteria, Gorgonioren alabea, hasi zala lan hau egiten. Berak ezin ikusi izan dau aitaren idazlanen bilduma argitaratuta, bai osteraren ahizteak, Amaia Renteriak. Jose Mª Bengoa senarragaz batera Venezuelatik etorri barri dagoala, berari eskaini gura deusat lan hau, biajearen nekea arintzeko astirik barik gaurko ekitaldirako hurreratu diralako eta lan honetarako abegi onez hartu nabelako beti.

OLERKI BARRIAK KALIFORNIATIK BIALDUAK (1)

Elantxobetarra naz (2)
ezin dot ukatu
neure herri maitea
nahi neuke goraldtu;
herri ederrak asko
munduak baditu
neuretzako hobarik
ezin dot aurkitu,
ene ama laztana,
eleiza ta portu,
neure maiteak dira
ezin ditut ahaztu.

The image shows a musical score for the song 'Elantxobetarra naz'. It consists of five staves of music in a single system, written in a treble clef with a key signature of three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and a 3/4 time signature. The lyrics are written below the notes. The score is numbered 1, 14, 21, and 24 at the beginning of the respective staves. The lyrics are: E lan-txo-be-ta - ra naz e - nin dot u - ka - tu neu - re he - rri mai - te - a nahi neu - ke go - ral - tu he - rri e - de - rrak as - ko mun - du - ak ba - di - tu neu - re - tza - ko ho - ba - rik - e - nin dot aur - ki - tu e - ne a - ma laz - ta - na - e - lei - za ta por - tu - neu - re mai - te - ak di - ra e - nin di - tut ahaz - tu neu re mai - te - ak di - ra e - nin di - - - tut ahaz - tu.

(1) «Begoñako Ama» artikuluan kantu honen hirugarren ahapaldia dakar. *Euzko Deya*-koan lehenengo, bigarren eta laugarren ahapaldiak dakartza.

(2) Elantxobeko abesbatzak kantatua.

Hortxe jaio nintzan da
hortxe nintzan hazi,
neure ama negarrez
hortxe neban itxi.
Nanita Kalifornian
luzaroan bizi
egunero zaituet
gomutaz ikusi,
iruditxu maiteak
ez dauste igesi,
eurak dira ba neure
jaube ta nagusi.

Ama Begoñakoan
irudi maitea
idunetik zeustana
ipini eskegia,
bular ganean jabilt
maitero gordea:
bera da neure lagun
eta zaindaria,
berak alaituten deust
mendiko bizia,
bera da, zeure ordeez,
amatxu neurea.

Euzkadiko herritxu
itxasertzekoa
arrantzale apalen
habia gozoa.
Nebadako mendian
jaurtitako oihua
itxas ganean zehar
zuganantza doa,
ene bihotz agurrau
beragaz daroa
Gora Euzkadi eta
neure herritxua!

Ekin, 1932